

Emil Višňovský

Pragmatistická koncepcia naturalizmu

1. Úvod
2. Cieľ
3. Východiská
4. Americké zdroje
5. Klasický pragmatizmus
6. Prechod: Normatívny naturalizmus
7. Neopragmatizmus
8. Nereduktívny naturalizmus
9. Globálny nereduktívny naturalizmus
10. Závery

1. Úvod

- **1. “Naturalizmus v americkej filozofii a klasickom pragmatizme”,** *Filozofia*, 75, 2020, 9, 734-746.
- **2. “Naturalistické koncepcie v súčasnom neopragmatizme.”** *Filozofia*, 76, 2021, 9, 661–673.
- **3. “On Ryder’s Naturalism.”** *Pragmatism Today*, 12, 2, 45-52, 2021.
- **4. “Globálny nereduktívny naturalizmus.”** In: Nuhlíček, M., Greif, M., Sklutová, K., ed.: *Naturalistický obraz sveta: výzvy a limity*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2022, 9-29.
- **Mimo môjho záberu** tu zostáva naturalizmus Hilaryho Putnama (1926 – 1916), Philipa Kitchera (1947 –), Petera Godfrey-Smitha (1965 –) a mladšej generácie súčasných neopragmatistov (B. Ramberg, S. Pihlström, J. Shook, T. Solymosi a ďalší), ktorých koncepcie sú príspevkom do filozofickej antropológie, filozofie náboženstva, filozofie vedy a filozofie mysle (napr. prostredníctvom tzv. neuropragmatizmu). Ich analýza bude predmetom samostatnej štúdie.

2. Cieľ

- V čom spočíva **pragmatistický naturalizmus**, ktorý sa označuje za **nereduktívny**.
- Náčrt “**globálneho nereduktívneho naturalizmu**”.
- **Každý naturalizmus je filozofická konštrukcia**

3. Východiská

- **NATURALIZMUS** je ... :
- **1. Prirodzený postoj človeka k svetu:** 1. svet vznikol a existuje „prirodzene“, 2. jeho meno je „príroda“, 3. príroda je obsahom skúsenosti
- **2. Filozofická koncepcia sveta:** 1. príroda je všetko, čo existuje, 2. príroda je predmetom vied, 3. skúsenosť a vedy sú zdrojom filozofie naturalizmu
- **Naturalizácia:** vysvetľovať prirodzené prirodzeným — 1. lokalizovať v prírode (čase a priestore, ale nielen v kauzalite), 2. vysvetliť intelekt (ako prírodný a kultúrny jav), 3. opísať v naturalistickom slovníku (ale nie ako prírodný druh)

4. Americké zdroje

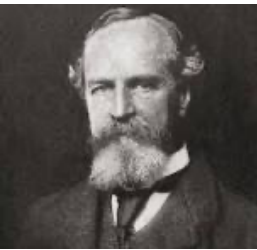


- **Kolumbijská škola (univerzita v New Yorku):**
- **Frederick J. E. Woodbridge** (1867 – 1940) — “realistický naturalismus”
- **Roy Wood Sellars** (1880 – 1973) — “evolučný naturalismus” (nereduktívny)
- **Justus Buchler** (1914 – 1991) — Stony Brook, “metafyzický naturalizmus”
- **Marvin Farber** (1901 – 1980 — University at Buffalo, “fenomenologický naturalismus”
- **George Santayana** (1863 – 1952) — Harvard, “extatický naturalismus”



5. Klasický pragmatizmus

- **Charles Sanders Peirce (1839-1914):**
 - Metafyzický — synechizmus (kontinuita bytia)
 - Metodologický — experimentalizmus (seba-korektívnosť vedy)
 - Náboženský — agapizmus (evolučná kozmológia lásky)
- **William James (1842-1910):**
 - Vedecký nereduktívny — psychológia, radikálny empirizmus
 - Náboženský — spiritualita, prirodzený a kultúrny
- **John Dewey (1859-1952):**
 - Empirický — interakcionizmus (príroda a skúsenosť)
 - Kultúrny — transakcionizmus (príroda a kultúra)



6. Prechod: Normatívny naturalizmus



- **Wilfrid Sellars (1880–1973)**
- **Filozofia:** “pochopiť, ako všetko v najširšom zmysle slova spolu súvisí v najširšom zmysle slova” — spojiť všetko do jednej koncepcie všetkého — vedecký a každodenný obraz sveta do „synoptického“ („stereoskopického“) obrazu (syntéza)
- **Východisko** — Kant: človek nežije len vo „svete príčin“, ale aj vo „svete dôvodov“ — “dogma naturalizmu” (?)
- **Problém:** ako začleniť do naturalistického (kauzálneho) obrazu sveta normativitu?
- **Riešenie:** 1. mentálne dôvody sú neredukovateľné na fyzické príčiny, ale sú sociálnymi príčinami, 2. vedomie (mentálne) je neredukovateľné na jazyk, ale je sociálnym (jazykovým) fenoménom, 3. kultúrne (jazyk a vedomie) je neredukovateľné na prírodné (kauzalitu), ale pôsobí kauzálne, 4. normativita je ľudský výtvor (sociálny), ale je kauzálny na základe pochopenia významu

7. Neopragmatizmus



- **Richard Rorty** (1931-2007) — “metafilozofický naturalizmus”
- “**Syntéza** osvietenenského naturalizmu a romantickej kreativity“ (Brandom 2021)
- **Syntéza** Darwina a Nietzscheho: sme prírodné tvorivé bytosti vďaka jazyku (vedomiu)
- **Syntéza** evolúcie v jazyku: sme seba-interpretatívne bytosti — interpretujeme svoju skúsenosť
- **Riadime** sa jazykom rovnako ako skúsenosťou (kauzálna)
- **Jazyk** nám umožňuje robiť to, čoho ostatné („nejazykové“) bytosti nie sú schopné — myslieť, predstavovať si, plánovať, predvídať a kooperovať na zložitej úrovni
- **Naturalizácia** filozofie samej ako lingvistickej praxe — začleniť ju do kultúrnej politiky — naturalizácia kultúry

8. Nereduktívny naturalizmus

- **John McDowell** (1942-) — “liberálny naturalizmus”
- Kantovská ríša “spontaneity” (rozumu) je súčasťou prírody ako fenomén *sui generis* — *aj keď nepodlieha len fyzikálnym zákonom* — pojem “druhej prírody”
- **Robert Brandom** (1950-) — “naturalizmus praktík”
- ako je možný vznik normatívneho z nenormatívneho bez spätnej redukcie prvého na druhé
- projekt pochopenia noriem ako produktov sociálnych praktík ponúka možnosť ich *naturalizácie* v najširšom zmysle
- sme seba-konštituujuce sa bytosti: bytosti noriem, ktoré sami tvoríme — umiestnením noriem do prírody ich interpretáciou ako výsledku našich vzájomných sociálnych interakcií
- **Huw Price** (1953) — “objekt/subjektový naturalizmus”
- Naturalizmus “bez zrkadiel” — prioritu má subjektový naturalizmus — potreba pochopiť ľudské jazykové praktiky — neredukovateľné na iné praktiky — sú non-reprezentačným nástrojom — funkcie: kreatívne, terapeutické, pluralistické slovníky



8. Nereduktívny naturalizmus

- **Kultúra** — “pokračovanie prírody inými prostriedkami”:
- **Všetky kultúrne fenomény** — veda, náboženstvo, morálka, umenie, filozofia, hodnoty, normy etc. — patria do prírody — sú “prirodzené” javy — ako produkty ľudských praktík
- **“Naturalizovaná kultúra”** — “druhá kultúra” (Aristoteles, Marx, McDowell)
- **“Naturalizovaná normativita” — normy** — sociálne, kultúrne — regulatívna, prediktívna funkcia — pôsobia kauzálne
- **Hans Fink**, univerzita Aarhus, “Three Sorts of Naturalism”:
- *“Človekom vytvorené, umelé, kultúrne, historické, etické, normatívne, mentálne, logické, abstraktné, mysteriózne, mimoriadne — to všetko sú príklady spôsobov prirodzeného, nie neprirodzeného bytia. Príroda nikdy nie je iba príroda. To, čo je viac ako iba príroda, je tiež príroda.”* (Fink 2008, 67).



9. Globálny nereduktívny naturalizmus

- **“4. verzia naturalizmu”** — 1. Antická prírodná filozofia, 2. moderný metafyzický naturalizmus, 3. moderný vedecký naturalizmus
- **“Globálny”** — holistický, celostný: nie lokálny ani parciálny
- Naturalizmus nielen pre **“mimoľudskú”**, **ale aj ľudskú realitu** — spája prírodu a kultúru — prírodné, sociokultúrne a antropologické
- **Prekonáva tradičné filozofické antinómie:**
 - Kultúra nie je príroda
 - Mentálne nie je fyzické
 - Subjektivita nie je objektivita
 - Normy nie sú prírodné zákony
 - Dôvody nie sú príčiny Humanitné vedy nie sú prírodné vedy
 - Ľudské artefakty nie sú “prírodné druhy”, etc.

9. Globálny nereduktívny naturalizmus

- **Pragmatizmus** — niekoľko verzií filozofického naturalizmu: kultúrny (J. Dewey), metafilozofický (R. Rorty), liberálny (J. McDowell), objektový/ subjektový (H. Price)
- **Spoločný menovateľ** — nereduktívnosť v aplikácii na fenomény ľudského sveta vrátane filozofie
- **Pragmatizmus** — ako nereduktívny naturalizmus — **demystifikuje filozofiu** — jednu z ľudských tvorivých intelektuálnych praktík, ktorými sa usilujeme pochopiť svet, aby sme v ňom mohli žiť a konať podľa noriem svojho druhu, kompatibilných s prírodnou kauzalitou
- **Marie McGinn**, univerzita York (2014, 65): Je to „forma naturalizmu, ktorá dokáže akceptovať významy, myslenie, intencionalitu atď. ako stránky nášho prirodzeného života bez toho, aby sa pokúšala ukotviť ich v nenormatívnych faktoch“.



9. Globálny nereduktívny naturalizmus

- **Vzťah pragmatizmu a naturalizmu** — inherentný, ale asymetrický: každý pragmatizmus je naturalizmus, nie však naopak
- **Nie je to klasický naturalizmus** v duchu kartezianizmu, ani v duchu novšieho naturalizmu darvinovského či post-darvinovského typu
- **Anti-autoritarizmus ako jadro pragmatizmu** — spoločným menovateľom je odmietanie akejkoľvek mimoludskej authority – nadprirodzenej, človekom nevytvorenej, alebo aj fiktívnej, človekom vytvorenej –, ktorej by sa mal človek klaňať (Rorty 1999).
- **Príroda nestojí proti človeku ako absolútna metafyzická realita**, voči ktorej je človek bezmocný, ale ako súčasť ľudských interaktívnych praktík
- **Anti-autoritarizmus je anti-absolutizmus** — pragmatizmus je naturalizmus bez toho, aby upadal do reduktívneho materializmu či scientizmu na jednej strane, alebo aby sa dogmaticky stavali do opozície voči idealizmu či spiritualizmu
- **Ak je kultúra “pokračovaním prírody inými prostriedkami”**, tak aj všetky kultúrne fenomény (veda, náboženstvo, umenie, filozofia atď.) “patria” do prírody a dajú sa pochopiť ako “prirodzené”, aj keď sú produktom ľudských kultúrnych praktík.

10. Závery

- ***Filozofický pragmatizmus je naturalizmus*** — jeden z *druhov naturalizmu* — od svojich počiatkov.
- **Nepotreboval “pragmatistický obrat”** vo svojej klasickej či súčasnej neo-verzii
- **Peirce, James a Dewey** čakali na križovatke, na ktorú prichádzajú súčasní naturalisti
- **Koncepcie naturalizmu v súčasnom neopragmatizme** — posun v chápaní antropologických, resp. kultúrnych fenoménov — skúsenosť, jazyk, vedomie, racionalita, intencionalita, normativita atď.

10. Závery

- **Pragmatizmus je naturalizmus** — argument proti kritikom, ktorí ho obviňujú zo sociálneho **konštrukcionizmu**, relativizmu alebo idealizmu.
- **„Naturalistické ladenie pragmatizmu“** — ďalšia stratégia posunu pozornosti filozofov od problémov metafyziky a epistemológie k potrebám demokratickej politiky“ (Rorty 1998b, 505) — **„detranscendentalizáciu“** filozofie (Hance 1995)
- **“Naturalizácia” (demystifikácia) filozofie** — jedna z ľudských tvorivých intelektuálnych praktík, ktorými sa ľudia usilujú pochopiť svet, aby v ňom mohli žiť a konať podľa noriem svojho druhu, ktoré sú kompatibilné s prírodnou kauzalitou

10. Závery

- **Jadro pragmatistického naturalizmu** — *non-reduktivizmus* — javy, ktoré sa tradične interpretujú ako „neprírodné“ či dokonca „nadprírodné“ (“proti-prírodné”) chápe ako prírodné, resp. prirodzené.
- **Kultúrne javy – kultúra ako celok** — nemôžeme zredukovať na prírodu — pokračovanie prírody inými prostriedkami, „druhá príroda”
- **Všetky antropologické javy** — tradične chápané anti-naturalisticky ako niečo mimo prírody („nad“ ňou) — ľudstvom transformovaná príroda (“antropocén”)

10. Závery

- **Nemôžeme vystúpiť z prírody, prírodného bytia** — všetko “umelé”, čo vytvoríme — transformácia prírodného v rámci prírody
- **“Prirodzený postoj”** — prevzala aj časť filozofie, ktorá sa hlási k naturalizmu, aj prevažná časť vedy — prírodné vedy
- **Problémom sú sociohumanitné vedy** — vedy o človeku, spoločnosti, dejinách, kultúre, ideách — nie sú “prírodnými”, aj keď sa snažia byť rovnako exaktnými a univerzálnymi — nie sú vedy o prírode podľa predmetu, ale majú byť vedami rovnakými ako prírodné vedy podľa metódy
- **Nie je to možné — interpretativisti a hermeneutici — napriek tomu nemôžu vystúpiť z prírody**

10. Závery

- **Naturalizmus** — kultúrny produkt — ľudský výtvor ako každý “izmus”
- **Výsledok a prejav modernej kultúry** — dominantná sociokultúrnou praktik a autorita — veda — slovník ako nástroj na interpretáciu sveta
- **Každý naturalizmus** je len jeden z našich ľudských výtvorov, ktorý používame na naše ľudské účely **jeden z filozofických slovníkov**, prostredníctvom ktorých opisujeme svet a interpretujeme samých seba v ňom
- **Rorty** — **výzva na tvorbu nových slovníkov** — opustenie neužitočných slovníkov — v mene pluralistického postoja „nechať tisíce kvetov kvitnúť“ — nie smerovania k jednému-jedinému a jednotnému spôsobu hovorenia (slovníku)
- **Formovať nové a opustiť staré slovníky** — rozpustiť problém a vidieť ho inak
- **Úloha filozofie** — pracovať s týmito slovníkmi nielen gramaticky a sémanticky, ale aj pragmaticky — sledovať účely a ciele, na ktoré sa jednotlivé slovníky vytvárajú a používajú

10. Závery

- **Naturalistický slovník** — jeden zo slovníkov, ktorý vytvárajú filozofia a veda — pluralisticky v mnohých variantoch — na epistemické a explanačné účely
- **Slovníky vedeckého naturalizmu sú reduktívne** — 1. fyzikalistické, 2. mechanistické, 3. scientistické
- **Príklady:** 1. Galilei, Newton, Hobbes — všetko vysvetliť prírodnými (fyzikálnymi) zákonmi mechanického pohybu telies — 2. Comte a jeho sociálna fyzika — 3. súčasný neoliberálny „dataizmus“ a jeho privilegovaní slovníka matematiky (štatistiky)
- **Všetko sú slovníky**, ktoré tvoríme, ide o to, na aké účely, o čom nimi chceme vypovedať — o bytí? — poznaní? — realite? — vedomí?
- **Aký status slovníkom pripisujeme** — mimoludský, metafyzický? — ľudský, sociokultúrny?
- **Nereduktivistický slovník** — kultúru neredukujeme na prírodu, intelekt na mozog, jazyk na skúsenosť — koncipujeme ich kvalitatívnu odlišnosť a vzájomný vzťah (aj kauzálny)

10. Závery

- **1. Žiadna radikálna diskontinuita** medzi prírodou a kultúrou (mimoľudským a ľudským)
- **2. Žiadna redukcia** ľudského na prírodné
- **3. Žiadny privilegovaný** status človeka v prírode
- **4. Žiadna mimo-ľudská** autorita nad človekom
- **5. Ľudia** sú prírodné kreatívne jazykové bytosti
- **6. Normativita** je ľuďmi vytvorená forma vedomej (sociálno-intencionálnej) kauzality
- **7. Ľudské praktiky** sú kauzálne a normatívne transakcie medzi non-lingvistickým a lingvistickým svetom
- **8. Filozofia** je kreatívna ľudská lingvistická praktika
- **9. Naturalizmus** je jedným z ľudských slovníkov